

Кириченко В.В. Ситуативно-ціннісна регуляція активності суб'єкта // Проблеми та перспективи сучасної психології: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Запоріжжя, 2010 – С.11-13.

*Кириченко В.В., викладач кафедри
соціальної та практичної психології ЖДУ
імені Івана Франка*

СИТУАТИВНО-ЦІННІСНА РЕГУЛЯЦІЯ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТА

Активність є основною формою взаємодії індивіда з оточуючим світом. Суб'єктивна думка індивіда про власну пасивність, інертність далека від об'єктивності, оскільки, статичність можлива лише у повній ізоляції об'єкта. В умовах складного зв'язку суб'єкта з іншими об'єктами статичність неможлива – рух одного об'єкту, що пов'язаний з нами зумовить наш рух у зворотному напрямку. Активність як певний стан об'єкта підкорюється певним законам, що визначає вектор її спрямованості. Індивід у системі взаємозв'язку з іншими індивідами також продукує активність яка підкорюється певним правилам та законам. Ми називаємо ці правила груповими нормами, табу, правилами поведінки тощо. Ряд соціально регламентованих ситуацій, які є необхідними для підтримання внутрішньої цілісності суспільства мають досить чітку регламентацію активності індивіда. Інша проблема чи завжди наша активність, що реалізується у поведінці, підкорюється зовнішнім законам взаємодії з іншими індивідами, чи ми можемо говорити про внутрішню – суб'єктну регуляцію поведінки. Тобто коли ми можемо говорити про поведінку як результат двох інтенцій «Я-потрібно» і «Я-хочу». І головне – яка роль у цьому цінностей. С.Л. Рубінштейн розглядає два способи існування людини у світі: ситуативний та надситуативний. У межах ситуації людина не виходить за межі встановлених правил. Коли людина опиняється над ситуацією – її активність підкорюється внутрішнім правилам. Хоча уявити у чистому вигляді ці два типи взаємодії важко. Тому С.Л.Рубінштейн, говорячи про розвиток особистості, наголошує, що *«будь які зовнішні впливи, завжди опосередковуються внутрішніми диспозиціями особистості»* [2]. У будь-якій ситуації активність

індивіда регулюватимуть як зовнішні умови ситуації та і внутрішні диспозиції особистості, питання лише у відсотковому співвідношенні зовнішнього та внутрішнього обумовлення активності у певній ситуації. Навіть у ситуації, коли ми переходимо пішохідний перехід, підкорюючись правилам дорожнього руху, все ж рішення переходити чи не переходити дорогу приймає суб'єкт активності. Цінності як смислові утворення свідомості не лише реконструюють зовнішню реальність вони визначають наше ставлення (суб'єктивну позицію) індивіда до явища чи ситуації у яку він потрапляє. Оцінюючи ситуацію (співвідносячи її з нашою системою цінностей) ми визначаємо відсоток власної участі у ній. Д.О.Леонтьєв у роботі «Від соціальних цінностей до особистісних: соціогенез і феноменологія ціннісної регуляції діяльності» зазначає, що цінності у свідомості особистості можуть існувати у вигляді соціальних норм, які людиною сприймаються на рівні «так треба» і у цьому випадку діяльність як прояв пізнавальної, предметної, міжособистісної активності матиме зовнішнє джерело [1]. Цінності, які є внутрішніми інтенціями людини, О.Л.Музика називає суб'єктними цінностями. «Вони співвідносяться з глибинними потребами людини, окреслюючи моральнісні і діяльнісні рамки, в яких задоволення цих потреб не загрожувало б цілісності її ціннісної свідомості» [3; С.114-123].

Суб'єктні цінності регулюють суб'єктну активність особистості. Тому у ситуаціях, які є релевантними нашим суб'єктним цінностям, активність регулюватиметься особистісними внутрішніми диспозиціями. Цінності, не диференціюючи їх на суб'єктні, діяльнісні та моральнісні цінності, утворюються впродовж життя людини тобто пов'язані з досвідом людини. Оскільки досвід є унікальним явищем – ціннісна сфера індивіда також унікальною. Проблема крос-культурних підходів, запроваджених у психоаксіології К.Клакхоном, М. Рокічем, С.Шварцом, В.Білскі полягає у тому, що вони не дає можливість досліджувати людину як одиничного унікального суб'єкта з яким на практиці працює психолог, а дає статистичні узагальнення на рівні соціальної групи (етносу) [4]. Важко уявити, що на практиці нам

доводиться працювати з знеособленим українцем, росіянином чи євреєм а не з конкретною людиною. Крос-культурні дослідження є цінними у галузі соціології та політології у плані вивчення ціннісної регуляції масової активності народу чи соціальної групи. Ідеографічний підхід, запроваджений у психології Г.Олпортом, дозволяє вивчати ціннісну сферу унікальної людини. Основний акцент у методології ідеографічного підходу ставиться на унікальність історії суб'єкта, його життєві події, або ті ситуації, які були визначені суб'єктом як життєві події. А.Адлер зазначає «Ніколи одна й та ж життєва подія не переживається двома різними людьми однаково, і від індивідуально стилю людини залежить які уроки вона візьме з пережитого» [5;С.136]. Стихійність процесу набуття індивідом соціального досвіду унеможливорює вивчення та передбачення того, яким чином на людину може вплинути та чи інша ситуація: чи залишиться вона незначним соціальним епізодом, чи стане життєвою подією. Залежно від того досвіду який ми отримуємо у значних нам ситуаціях – певного самотнього вигляду набуває наша ціннісна свідомість.

Цінності явище яке не має дискретної межі розвитку, навіть коли ми говоримо про конкретну людину. Це було досліджено О.Л.Музикою та операціоналізовано у визначені *феномену мінливої стійкості*. У різних ситуаціях, у різні життєві періоди одні цінності надувають кардинально важливого значення інші стають несуттєвими. Досліджуючи індивіда як цілісність ми все ж іноді не надаємо значної уваги тому, що особистість існую не як продукт свого унікального розвитку а як система, що має безліч, іноді навіть синергетичних зв'язків з іншими. На певний дискретний момент часу (наприклад на момент проведення дослідження) у індивіда можуть бути актуалізованим одні цінності. Аналогічні результати через певний термін часу ми отримуємо лише за умови збереження сталих зв'язків з іншими індивідами, а отже – актуальності життєвих ситуацій.

Ситуація і її суб'єктивна реконструкція індивідом є результатом складної системи взаємозв'язків у якій включений індивід. Вивчати ситуацію як

об'єктивне явище, що має певні фізичні параметри з якими взаємодіє індивід можна для пояснення групової діяльності (активності на рівні групи), де акти індивідуальної активності перетворюються у акти групової активності. Поведінка індивіда на рівні груп є взаємообумовленою багатьма чинниками: соціальною роллю, статусом, очікуваннями інших тощо. Координація і регламентація поведінки вимагає однозначного сприйняття ситуації членами групи. Якщо ми очікуємо толерантного ставлення членів суспільства до хворих на СНІД – повинні створити на рівні групи (суспільства) об'єктивне уявлення про цю категорію людей, причому уявлення позбавлене особистісних смислів, переживань, ціннісних уявлень. Поведінку індивіда у таких ситуаціях легко пояснити та передбачити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Леонтьев Д.А. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности // Вестник Московского университета, 2002. – №1, С.20–29.
2. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. М.: «Педагогика», 1973. – 379 с.
3. Музика О.Л. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження ціннісної свідомості / Проблеми суспільних трансформацій України в умовах транзитивного розвитку: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної психології. – Житомир, 2004 – С 114-123.
4. Смирнов Л.М. Анализ опыта разработки экспериментальных методов изучения ценностей // Психологический журнал, 1996. – Том 17. – №1 – С. 157-168
5. История зарубежной психологии (30-60-е гг. XX в.) // За ред. М.Г.Ярошевского, О.М.Туджиняна, О.К.Тихомирова. – Изд-во Московского университета. – 1986. – 342с.
6. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: 1984 – С.120-121.